

Функціонування і розвиток механізмів державного управління

УДК 349.3

Сапич Вадим Іванович

доктор економічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту

КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Sapych Vadym

Dr. Sc. (Economics), Associate Professor of the

Department of Pedagogy, Special Education and Management

Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education

ORCID: 0000-0002-8192-9692

Терещенко Світлана Іванівна

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри економіки та підприємництва

ім. проф. І.М. Брюховецького

Сумський національний аграрний університет

Tereshchenko Svitlana

Dr. Sc. (Economics), Professor,

Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship

named after Prof. I.M. Bryukhovetskyi

Sumy National Agrarian University

ORCID: 0000-0002-8852-1091

**ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО І
СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА НАПРЯМИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ**

GOVERNMENT GRANT PROGRAMS FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES: A STATUS ANALYSIS AND IMPROVEMENT DIRECTIONS

Анотація. Вступ. Повномасштабна війна в Україні спричинила значні економічні втрати і принципово змінила умови ведення бізнесу. За таких обставин фінансова підтримка малого та середнього бізнесу стала одним із найважливіших інструментів забезпечення його функціонування.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану грантової підтримки малого та середнього бізнесу Урядом України та обґрунтування напрямів її вдосконалення.

Матеріали і методи. Інформаційною базою нашого дослідження слугували законодавчі акти України, рішення Кабінету Міністрів України, актуальна інформація Міністерства економіки України і Міністерства аграрної політики та продовольства України. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження (монографічний, індукції і дедукції, формальної логіки та наукової абстракції, статистичних групувань та графічний).

Результати. Визначено необхідність внесення змін до діючого нині «Порядку надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств». Ці зміни мають забезпечити переважне надання коштів грантової підтримки тим підприємцям, які задовольняють потреби оборони держави та виготовляють експортоорієнтовану продукцію з високою доданою вартістю. Для підтримки високотехнологічних виробництв потрібно запровадити грантові програми з більш значним розміром коштів, в яких визначальними критеріями отримання гранту була б не кількість створених робочих місць, а рівень інноваційності

проєкту. Посилення зацікавленості отримувачів грантів створювати тепличні господарства вимагає збільшення грошових коштів для реалізації цих грантів. Доцільним є збільшення вартості проєкту створення теплиці з урахуванням витрат на енергозабезпечення. Обов'язковою умовою отримання такого гранту має бути запровадження альтернативних джерел енергії. В залежності від виробничої спеціалізації отримувача гранту для енергозабезпечення тепличного господарства може використовуватися сонячна енергія або біопаливо. В умовах обмеженості фінансових можливостей державного бюджету грантова підтримка малого та середнього бізнесу все в більшій мірі буде визначатися допомогою від міжнародних організацій та урядів інших країн.

Перспективи. Подальші дослідження пов'язані з пошуком нових інструментів і напрямів фінансової підтримки малого та середнього бізнесу України.

Ключові слова: державні програми, грантова підтримка, грантовий проєкт, малий і середній бізнес.

Summary. Introduction. The full-scale war in Ukraine has caused significant economic losses and fundamentally changed the business environment. Under these circumstances, financial support for small and medium-sized enterprises has become one of the most important tools for ensuring their operation.

The purpose of this study is to analyze the current state of grant support for small and medium-sized enterprises provided by the Ukrainian government and to substantiate the directions for its improvement.

Materials and Methods. The information base of our research was legislative acts of Ukraine, decisions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, and up-to-date information from the Ministry of Economy of Ukraine and the

Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. To achieve the set goal, general scientific methods of scientific knowledge and research were used (monographic, induction and deduction, formal logic and scientific abstraction, statistical grouping and graphic).

Results. A comprehensive analysis has revealed the need for revisions to the existing "Procedure for Granting Grants for the Creation or Development of Processing Enterprises". These changes should ensure that grant funding is preferentially provided to entrepreneurs who meet the needs of the state's defense and manufacture export-oriented products with high added value. To support high-tech production, it is necessary to introduce grant programs with larger funding amounts, where the determining criteria for obtaining a grant would be not the number of jobs created, but the level of innovation of the project. To increase the interest of grant recipients in creating greenhouse farms, it is necessary to increase the amount of money for the implementation of these grants. It is advisable to increase the project cost of creating a greenhouse, taking into account the costs of energy supply. A mandatory condition for obtaining such a grant should be the introduction of alternative energy sources. Depending on the production specialization of the grant recipient, solar energy or biofuel can be used for energy supply of the greenhouse farm. Given the limited financial capabilities of the state budget, grant support for small and medium-sized enterprises will increasingly be determined by assistance from international organizations and governments of other countries.

Discussion. Further research is related to the search for new tools and directions for financial support for small and medium-sized enterprises in Ukraine.

Key words: *government programs, grant support, grant project, small and medium-sized enterprises.*

Постановка проблеми. Війна в Україні спричинила значні економічні втрати і принципово змінила умови ведення бізнесу. За даними досліджень Київської школи економіки станом на 1 січня 2024 р. військова агресія Росії призвела до пошкодження або зруйнування щонайменше 426 великих і середніх приватних та державних підприємств. Загальна сума прямих збитків за цей період склала 154,9 млрд дол, в тому числі у сфері інфраструктури – 36,8 млрд дол, у промисловості й на підприємствах – 13,1 млрд дол, в енергетичній галузі – 9 млрд дол, агропромисловому комплексі – 8,7 млрд дол [1]. Значно більшими є непрямі збитки від втрати доходів підприємствами, які виникли через скорочення обсягу виробництва, зниження відпускних цін на їх продукцію, зростання собівартості виробництва внаслідок підвищення цін на сировину, комплектуючі, паливо та інші виробничі ресурси.

Національний банк України визначає повномасштабну війну та пов'язані із нею безпекові загрози головним системним ризиком для економіки та фінансового сектору, а також зазначає, що через значні воєнні витрати економіка залишатиметься дуже залежною від міжнародної фінансової допомоги [2]. Ключовим ризиком для фінансової стабільності залишається війна [3].

За таких обставин фінансова підтримка малого та середнього бізнесу (МСБ) стала одним із найважливіших інструментів забезпечення його функціонування. Саме тому дослідження проблем фінансової підтримки МСБ набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. МСБ посідає важливе місце в економіці України. Саме малі і середні підприємства (МСП) виробляють близько 64% доданої вартості, забезпечують зайнятість 81,5% працівників та 37% податкових надходжень [4]. З огляду на такий

вагомий внесок МСБ в економічний розвиток нашої країни науковці приділяють значну і постійну увагу дослідженню його проблематики.

З останніх напрацювань слід відзначити наукові розробки вчених ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» і Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Різні аспекти розвитку малого і середнього підприємництва також стали об'єктом вивчення таких дослідників, як В. В. Небрат, Н. А. Супрун [5], С. Д. Лучик [6], Л. В. Лукашова [7; 8], М. Ю. Барна, С. Г. Мороз [9], О. О. Королович [10], В. О. Пивоваров, Р. О. Мірошник, У. О. Прокоп'єва [11], В. Б. Васюта, А. М. Путря [12], С. М. Бортнік [13], В. Ю. Стрілець [14], О. В. Томчук, О. С. Трегубов, О. Л. Андронік [15], Л. М. Карпенко, М. М. Іжа, М. В. Гороховський [16] та ін.

У колективній монографії науковців ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» проаналізовано сучасні тенденції та інституційні бар'єри розвитку підприємництва в Україні, обґрунтовано напрями вдосконалення державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності [5]. Колективна праця науковців Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ присвячена висвітленню вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку та підтримки МСБ. У роботі наведено оцінку фінансової складової державного регулювання діяльності вітчизняних МСП [6].

У монографічному дослідженні Л. В. Лукашової на основі авторської методики оцінки ступеня ризику від провадження господарської діяльності запропоновано формування стратегії розвитку малого підприємництва [7]. Заходи регуляторної політики щодо розвитку малого підприємництва, підвищення його ефективності, вдосконалення методів впливу на підприємницьку діяльність з метою вирівнювання циклічних тенденцій у функціонуванні суб'єктів малого бізнесу

розглянуто у роботі М. Ю. Барни та С. Г. Мороз [9]. Формуванню організаційно-економічного механізму фінансової безпеки малого підприємництва присвячена монографія О. О. Королович [10].

Аналізуючи сучасний стан МСБ, науковці виділяють чинники, що ускладнюють його розвиток. В найбільшій мірі підприємницька діяльність стримується фінансовими труднощами, які пов'язані з нестачею ліквідності і залученням кредитних ресурсів [11; 12]. У роботі С. М. Бортнік акцентується на доцільності запровадження підтримки, яка має бути диференційованою за розмірами підприємств [13].

Ще напередодні повномасштабних воєнних дій з'явилися публікації, автори яких вирішення фінансових проблем малого підприємництва вбачають у залученні програм підтримки міжнародних організацій [8; 14, с. 201].

Фінансове становище МСП в умовах воєнного стану суттєво погіршилося. Для посилення платоспроможності суб'єктів господарювання науковці наголошують на необхідності адаптації застосування під час війни раніше розроблених цільових державних програм підтримки МСБ та впровадженні нових, спеціально сформованих програм [15]. Можливості покращення фінансового стану МСП також вбачаються в урегулюванні законодавчих актів та змінах в податковій політиці держави [16].

Під час війни МСП здійснюють господарську діяльність в умовах появи нових ризиків, які є наслідками як роботи самих суб'єктів господарювання, так і результатами дії зовнішніх чинників. Стрімка динаміка параметрів бізнес-середовища значно ускладнює ведення підприємницької діяльності. В таких умовах виникає потреба постійного моніторингу грантової підтримки МСБ і, відповідно, це вимагає проведення додаткових наукових досліджень.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану грантової підтримки малого та середнього бізнесу Урядом України та обґрунтування напрямів її вдосконалення.

Матеріали і методи. Інформаційною базою нашого дослідження слугували законодавчі акти України, рішення Кабінету Міністрів України, актуальна інформація Міністерства економіки України і Міністерства аграрної політики та продовольства України. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження (монографічний, індукції і дедукції, формальної логіки та наукової абстракції, статистичних групувань та графічний).

Виклад основного матеріалу дослідження. Грантова підтримка МСБ в Україні здійснюється через реалізацію проєктів уряду в рамках програми «єРобота». Урядовий проєкт «єРобота» передбачає надання грантової підтримки МСБ за наступними напрямками:

- гранти для створення або розвитку переробного підприємства (до 50 % вартості проєкту, але не більше 8 млн грн);
- мікрогранти для створення або розвитку власного бізнесу («Власна справа») (від 50 тис грн до 250 тис грн);
- гранти для ветеранів та членів їх сімей на започаткування або розвиток власного бізнесу (від 250 тис грн до 1 млн грн);
- гранти на створення або розвиток садівництва, ягідництва, виноградарства (до 70 % вартості проєкту висадки насаджень, але не більше 10 млн грн);
- гранти для створення або розвитку тепличного господарства (до 70 % вартості проєкту будівництва модульної теплиці, але не більше 7 млн грн) [17].

За даними Міністерства економіки України станом на 6 грудня 2024 р. з початку дії програми «Робота у липні 2022 р. через грантові проєкти держава інвестувала 11 млрд грн в розвиток МСБ, завдяки чому фінансову підтримку на старт або розвиток своєї справи отримали 22 700 підприємців. За цей період створено понад 60 тисяч робочих місць, а отримувачі грантів вже сплатили у вигляді податків майже 6 млрд грн податків та зборів, тобто повернули державі понад половину інвестованих нею коштів [18].

Грантова підтримка розвитку переробних підприємств є вкрай актуальною, оскільки за інформацією Міністерства економіки України станом на жовтень 2023 р. частка переробної галузі в Україні становить лише близько 10% [18]. Такий стан економіки не дозволяє забезпечити стаке економічне зростання, зменшує конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках і не сприяє підвищенню добробуту населення.

Грантова програма підтримки підприємств переробної промисловості фінансується з державного бюджету Міністерством економіки та Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування через Державний центр зайнятості. Грант можна використати на придбання, доставлення та встановлення верстатів та технологічного обладнання, включно з програмним забезпеченням. Гранти для створення або розвитку переробного підприємства надаються до 50 % вартості проєкту, але не більше 8 млн грн. Не менше 50 % вартості проєкту має профінансувати отримувач гранту, при цьому внесок його власних (не кредитних) коштів має становити не менше 20 %. Якщо при започаткуванні даної програми у 2022 р. отримувач гранту повинен був створити залежно від суми гранту від 5 до 25 робочих місць, то за рішенням Уряду від 15 жовтня 2024 р. обов'язковою умовою буде

створення від 5 робочих місць незалежно від розміру гранту. Така зміна враховує реалії ринку праці в умовах воєнного стану і дозволяє отримувачу гранту залучати висококваліфікованих працівників зі значно вищою щомісячною зарплатою. Крім того, для підприємств переробної промисловості, які працюють на територіях активних бойових, державою можуть бути профінансовані 80% вартості грантових проєктів, а 20% має покрити грантер з власних чи кредитних коштів. Одночасно додатковою умовою отримання гранту стало зобов'язання отримувача гранту за три роки сплатити ЄСВ із зарплати нових працівників на суму, не менше ніж 20% від суми гранту [18, 19].

За два з половиною роки дії програми Уряд схвалив 1156 заявок на створення та розвиток виробництв на суму 5,8 млрд грн, включно у 2024 р. було профінансовано 375 грантів на суму 1,788 млрд грн. Зокрема Міністерство економіки перерахувало 900,9 млн грн для 181 підприємства, а ще 194 гранти на суму 887,5 млн грн були надані через Державний центр зайнятості [18].

Міністерство економіки України оприлюднює дані про найменування суб'єктів господарювання, які отримали гранти за програмою підтримки підприємств переробної промисловості, а також розміри наданих їм грантів та кількість балів, отриманих грантерами при розгляді їх проєктів. За назвами підприємств, які отримали гранти, можна визначити, що основними отримувачами грантів, є виробники харчових продуктів, хімічної продукції, підприємства деревообробної та текстильної промисловості. Проте узагальнена інформація у галузевому контексті щодо профінансованих проєктів відсутня. Вочевидь, в умовах воєнного стану у відкритому доступі такої інформації бути не повинно. Втім вважаємо за доцільне наголосити на тому, що під час повномасштабної війни пріоритетність у розподілі державних коштів має

надаватися підприємствам оборонно-промислового комплексу та суб'єктам господарювання, які виробляють продукцію подвійного призначення. Водночас «Порядок проведення оцінювання заяв, критерії оцінювання та необхідна кількість балів (оцінка) для прийняття рішень щодо надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств» [20] (надалі – «Порядок надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств») включно з останніми змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства економіки від 31 січня 2024 р., не містить чітких критеріїв оцінювання, які б забезпечували переважне спрямовування коштів саме на потреби оборони держави.

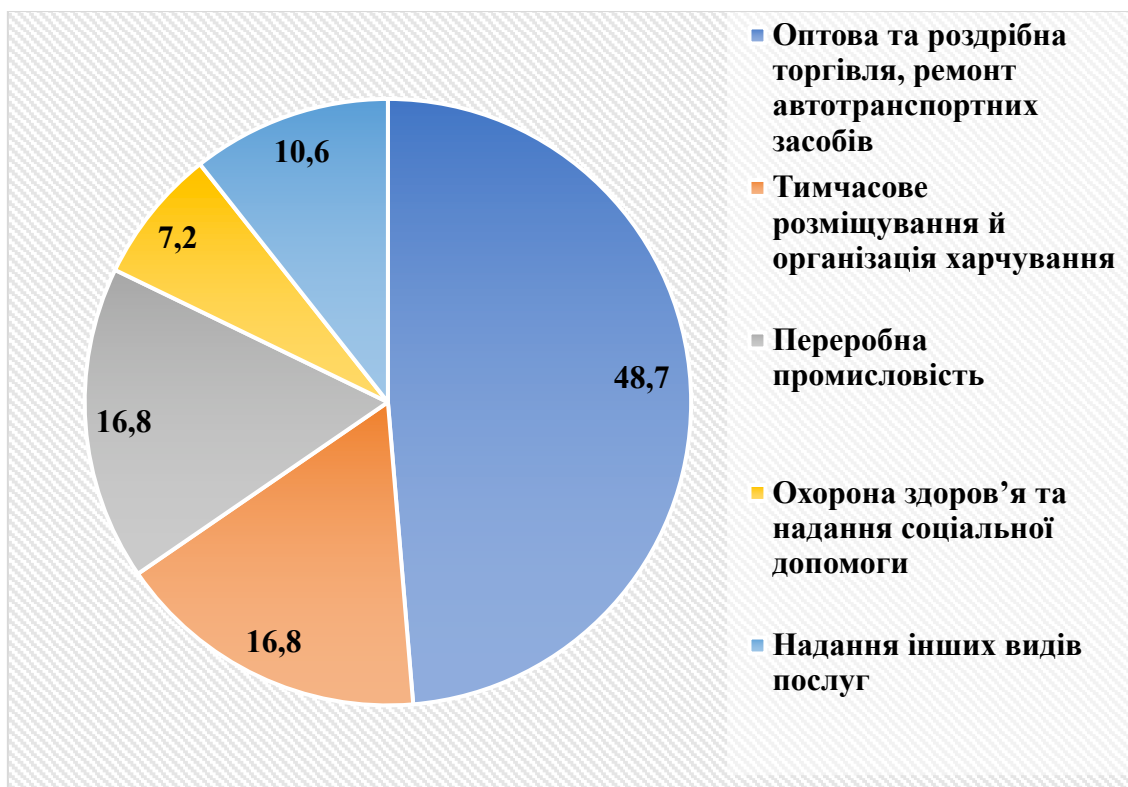
В процесі розробки Кабінетом Міністрів України «Національної економічної стратегії на період до 2030 року» проведеним аудитом встановлено, що експорт країни на 54 % складається з товарів з низькою доданою вартістю [21]. Експортна діяльність є важливим джерелом поповнення державного бюджету і стабілізації курсу національної валюти, що в умовах воєнного стану має особливе значення. Переробні підприємства створюють товари з високою доданою вартістю і якщо, такі підприємства виготовляють продукцію на експорт, то «Порядок надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств» повинен включати певні критерії оцінювання для отримання грантів експортоорієнтованими виробництвами.

Грантова програма «Власна справа» дозволяє як діючим підприємцям, так і людям без досвіду підприємницької діяльності отримати мікрогрант від 50 до 250 тис. грн. Отримання гранту понад 75 тис. грн обов'язковою умовою передбачає створення 1-2 робочих місць залежно від суми гранту. Програма стимулює залучення молоді до бізнесу. Якщо українці віком від 18 до 25 років зареєструються як ФОП, то вони можуть отримати грант розміром до 150 тис. грн без зобов'язання

створювати робочі місця. Грант надає кошти на придбання або лізинг обладнання, закупівлю сировини та матеріалів, а також оренду виробничого приміщення.

Відповідно даним Міністерства економіки України станом на 16 грудня 2024 р. за два з половиною роки дії програми «Власна справа» майже 22 тис. українців отримали гранти на 5,2 млрд грн. Кожен п'ятий з них створив нове підприємство, інші завдяки гранту змогли масштабувати свій бізнес, збільшити обсяги виробництва, розширити асортимент продукції та послуг, вийти на нові ринки. Крім того, за результатами реалізації цих грантів має бути створено понад 40 тис. робочих місць в різних галузях економіки [18].

Оприлюднені Міністерством економіки України 16 грудня 2024 р. найпопулярніші сфери, в яких працюватимуть переможці двадцять третьої хвилі надання грантів за програмою «Власна справа» (рис. 1), свідчать, що найбільше (48,7 %) грантів профінансовано у оптову та роздрібну торгівлю і ремонт автотранспортних засобів. Значно менше грантів було спрямовано у тимчасове розміщування й організацію харчування та переробну промисловість (по 16,8 %). Вкрай незначна частка грантів була профінансована в охорону здоров'я та надання соціальної допомоги (7,2 %), хоча ці сфери в умовах воєнного стану вимагають особливої підтримки з боку держави. Така галузева структура розподілу грантових проєктів свідчить про наявність проблеми, яка є характерною і для грантової програми підтримки підприємств переробної промисловості, а саме: необхідності стимулювати надання грантів підприємцям, які виробляють продукцію з високою доданою вартістю.



**Рис. 1. Галузева структура отриманих грантів за програмою «Власна справа»,
%, за підсумками двадцять третьої хвилі надання грантів 16 грудня 2024 р.**

Джерело: розраховано та сформовано авторами на основі [18]

З метою підтримки захисників і захисниць після повернення до цивільного життя з 10 квітня 2023 р. почала діяти програма надання грантів для ветеранів та членів їх сімей на створення або розвиток власного бізнесу (надалі – «Грант для ветеранів»). Отримувачами грантів можуть бути: учасник бойових дій; особа з інвалідністю внаслідок війни; учасник бойових дій та/або особа з інвалідністю внаслідок війни, зареєстрована як фізична особа-підприємець; один із подружжя учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни (тільки дружина або чоловік).

Розмір гранту визначається відповідно до статусу отримувача гранту та його зобов'язання щодо створення кількості нових робочих місць. Учасник бойових дій та/або особа з інвалідністю внаслідок війни,

які також можуть бути зареєстровані як фізична особа-підприємець, при зобов'язанні створення одного нового робочого місця після отримання гранту та працевлаштуванні одного найманого працівника можуть отримати грант до 250 тис. грн. Дружині або чоловіку ветерана при умові створення двох нових робочих місць після отримання гранту та працевлаштуванні двох найманих працівників грант надається понад 250 тис. і до 500 тис. грн включно. Учасник бойових дій та/або особа з інвалідністю внаслідок війни, які зареєстровані як фізична особа-підприємець, при умові створення чотирьох нових робочих місць та працевлаштуванні чотирьох найманих працівників, з яких не менше двох мають бути учасниками бойових дій та/або особами з інвалідністю внаслідок війни, мають можливість отримати грант у розмірі понад 500 тис. і до 1000 тис. грн включно. Отримувач гранту зобов'язаний створити нові робочі місця та у повному обсязі використати кошти протягом 6 місяців з дати їх отримання на рахунок.

Відповідно до внесених Кабінетом Міністрів України 6 вересня 2024 р. змін «Гранти для ветеранів» у розмірі до 500 тис. грн включно фінансуються за рахунок коштів гранту. Гранти понад 500 тис. і до 1 млн грн включно передбачають співфінансування отримувачем у такому співвідношенні: 70 % вартості проєкту – за рахунок гранту, не менше 30 % – за рахунок коштів отримувача (власних або кредитних коштів, або коштів місцевих бюджетів та/або інших джерел, не заборонених законодавством) [22].

«Грант для ветеранів» надається на провадження господарської діяльності практично за такими ж напрямками, як і по «Власній справі». Важливою відмінністю є можливість використання коштів ветеранського гранту для придбання транспортних засобів, які будуть

використовуватися в комерційних та виробничих цілях, що не передбачається грантом «Власна справа».

За оприлюдненою Міністерством економіки України 21 листопада 2024 р. інформацією за півтора роки дії програми «Гранти для ветеранів» 1150 ветеранів та членів родин учасників бойових дій отримали гранти на 540 млн грн. 70 % отримувачів грантів спрямували кошти на розвиток власного бізнесу, а 30 % – започаткували власну справу з нуля. Завдяки фінансовій підтримці підприємці-ветерани за цей період створили понад 2 тис. робочих місць в усіх регіонах країни. За підсумками дев'ятнадцятої хвилі подачі заяв на гранти для ветеранів, результати якої було оголошено 21 листопада 2024 р., з 82 переможців 68 отримають грант розміром до 500 тис. грн, 7 – до 250 тис. грн та 7 – до 1 млн грн [18].

Серед наданих грантів слід звернути увагу на вкрай незначну частку найбільших грантів розміром до 1 млн грн. Це свідчить про необхідність перегляду умов надання таких грантів. Програма «Гранти для ветеранів» спрямована на створення нових робочих місць, що завжди є актуальним завданням. Проте в нинішніх умовах такий підхід є одностороннім. Сучасні виклики вимагають створення високотехнологічних виробництв, які забезпечують випуск якісних, конкурентоспроможних, в тому числі принципово нових товарів з високою доданою вартістю. Для виробництва таких товарів потрібне високовартісне технологічне обладнання і програмне забезпечення, а також висококваліфікований персонал з відповідною заробітною платою. З огляду на зазначене, для підтримки високотехнологічних виробництв необхідно запровадити грантові програми з більш значним розміром коштів, в яких визначальними критеріями отримання гранту була б не кількість створених робочих місць, а рівень інноваційності проєкту.

У межах урядової програми «єРобота» з 1 липня 2022 р. здійснюється підтримка малого і середнього агробізнесу за двома грантовими напрямками – «Свій сад» (створення або розвиток садівництва, ягідництва, виноградарства) та «Своя теплиця» (створення або розвитку тепличного господарства). Фінансування грантової допомоги малим сільськогосподарським виробникам відбувається завдяки підтримці Світового банку в рамках «Екстреного проєкту надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)».

Гранти на висадку та облаштування садів, ягідників та виноградників («Свій сад») надаються на умовах співфінансування. Держава компенсує 70% вартості проєкту. Решта фінансується коштами отримувача – власними або кредитними. Площа проєкту має складати від 1 до 25 га. Гранична межа гранту складає 10 млн грн. В залежності від найменування насаджень максимальна межа державного фінансування у розрахунку на 1 га визначена у розмірі 400 тис. грн (для лохини, чорниці, груш та яблунь), мінімальна – 140 тис. грн (для смородини, обліпихи, абрикос, вишні та сливи). Обов'язковими умовами отримання гранту для садівництва, ягідництва та виноградарства є:

1) створення нових робочих місць або залучення до роботи нових членів фермерського господарства: від 5 до 10 в залежності від виду насаджень постійних робітників та від 125 до 425 в залежності від виду насаджень сезонних робітників;

2) сорт насаджень має бути занесений до Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні або Реєстру патентів на сорти рослин;

3) забезпечення саду, ягідника чи виноградника системою зрошення з водозабором для усіх культур, крім винограду;

4) отримувач коштів повинен мати земельну ділянку для реалізації проєкту у власності або користуванні на строк не менше семи років;

5) строк виконання проєкту висадки насаджень не повинен перевищувати 18 місяців з часу отримання бюджетних коштів;

6) отримувач коштів зобов'язаний здійснювати підприємницьку діяльність після закінчення проєкту протягом не менше п'яти років зі сплатою податків та зборів до державного бюджету [17].

Гранти для створення тепличного господарства («Своя теплиця») надаються на будівництво модульної теплиці відповідно до типового проєкту (площею від 0,4 га до 2,4 га), який затверджений Міністерством аграрної політики та продовольства України. Кошти гранту також використовуються на закупівлю засобів виробництва (садивний матеріал, насіння, технологічне обладнання), компенсацію витрат на їх доставку та уведення в експлуатацію. Грант надається виключно для будівництва однієї модульної теплиці. Коштами гранту відшкодовується до 70% вартості проєкту. Розмір гранту залежить від площі запроєктованої теплиці. Для теплиць площею 0,4 - 0,6 га за грантовою програмою покривається 2 млн грн, 0,8 - 1,2 га – 3,5 млн грн і 1,6 - 2,4 га – 7 млн грн. Різниця між вартістю проєкту створення тепличного господарства та обсягу гранту фінансується власними або кредитними коштами отримувача.

Обов'язковими умовами отримання гранту для створення тепличного господарства є:

1) створення за підсумками проєкту не менше 4 постійних та 10 сезонних робочих місць на 1 га модульної теплиці; сезонні робітники мають працювати не менше 8 місяців протягом року;

2) отримувач коштів повинен мати земельну ділянку для реалізації проєкту у власності або користуванні на строк не менше семи років;

3) забезпечення модульної теплиці джерелом водозабору та зрошенням;

4) використання садивного матеріалу сортів рослин, відомості про які занесені до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, або Державного реєстру патентів на сорти рослин (крім декоративних рослин);

5) будівництво модульної теплиці має не перевищувати 12 місяців з часу отримання бюджетних коштів;

6) здійснення господарської діяльності не менше 3 років після закінчення будівництва зі сплатою передбачених законодавством податків та зборів [17].

Станом на 26 грудня 2024 р. в Україні реалізовувався 331 грантовий проєкт для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, а також тепличного господарства (табл. 1).

Таблиця 1

**Надання грантів Міністерством аграрної політики та
продовольства України для садівництва та тепличного
господарства у 2023-2024 рр., станом на кінець року**

		Грантові напрями		
		«Свій сад»	«Своя теплиця»	Всього
Кількість грантів	2023	162	39	201
	2024	255	76	331
Площа грантів, га	2023	2333,49	52,05	2 385,54
	2024	3350,05	95,20	3445,25
Сума грантів, тис. грн наданих	2023	710450	215350	925800
	2024	1013306	398340	1411646
виплачених	2023	518726	153850	672576
	2024	846065	310840	1156904

Сума грантів виплачених до наданих, %	2023	73,0	71,4	72,6
	2024	83,5	78,0	82,0

Джерело: розраховано та сформовано авторами на основі [23]

Масштабування грантової підтримки аграрних підприємців відбувається досить високими темпами. За 2024 р. кількість грантів за двома напрямми збільшилася на 64,5 %, в тому числі по грантовій програмі «Свій сад» на 57,4 % і «Своя теплиця» – на 94,9 %. У вартісному виразі сума виплачених грантів в цілому за цей період зросла на 72,0 %.

Важливим показником, який свідчить про ефективність використання грантових коштів, є співвідношення між наданими і виплаченими сумами грантів. Позитивною тенденцією грантової підтримки агровиробників у 2024 р. є прискорення фінансування узгоджених проєктів. Якщо у 2023 р. сума грантів виплачених до наданих загалом по грантовим проєктам для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, а також тепличного господарства дорівнювала 72,6 %, то у 2024 р. – 82,0 %. Завдяки цьому при зростанні суми наданих грантів по двом напрямам у 2024 р. на 485,8 млн грн, приріст різниці між наданими і виплаченими сумами грантів за розглядаємий період склав лише 1,5 млн грн. Проте динаміка співвідношення між наданими і виплаченими сумами грантів в розрізі окремих програм грантової підтримки була протилежною. Якщо по програмі «Свій сад» відбулося скорочення даного показника на 24,5 млн грн, то по програмі «Своя теплиця» – збільшення на 26,0 млн грн.

Про необхідність застосування більш досконалих інструментів реалізації грантової програми «Своя теплиця» свідчить і ще відносно незначна кількість наданих грантів цього напрямку (рис. 2). За 2023-24 рр.

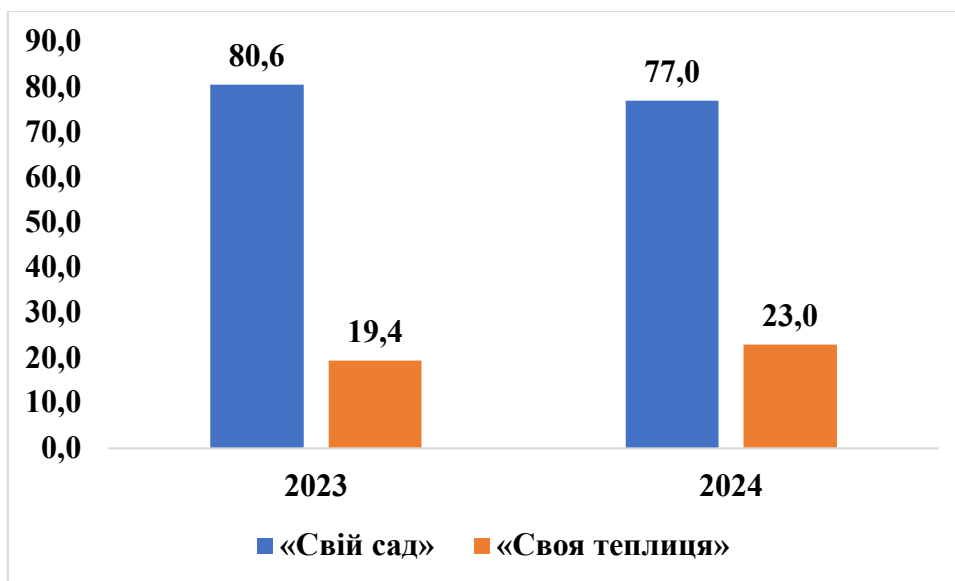


Рис. 2. Частка окремих напрямів грантових програм у загальній кількості наданих грантів, %, на кінець року

Джерело: розраховано та сформовано авторами на основі [23]

частка наданих грантів за програмою «Своя теплиця» у загальній кількості урядових проєктів збільшилася з 19,4 % до 23,0 %. Це відбулося, як було зазначено вище, завдяки більш високим темпам приросту грантів програми «Своя теплиця» у порівнянні з грантами «Свій сад». Наявність 76 наданих станом на кінець 2014 р. грантів для створення тепличного господарства (табл. 1) при запланованих до будівництва 1000 теплиць, відповідно затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 Додатку 1 до Порядку надання грантів для створення або розвитку тепличного господарства [17], безумовно, не може вважатися задовільною.

Вочевидь, посилення зацікавленості отримувачів грантів створювати теплиці вимагає збільшення грошових коштів для реалізації цих грантів, але таке збільшення має бути економічно обґрунтованим. Зокрема, важливою складовою вартості вирощування сільськогосподарських культур у теплицях є витрати на енергозабезпечення. Проте серед Вимог до критеріїв для створення або

розвитку тепличного господарства відсутні вимоги щодо енергозабезпечення грантового об'єкта (Додаток 2 Порядку прийняття рішення Мінагрополітики про надання гранту для створення або розвитку тепличного господарства, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України 12 липня 2022 р. № 449) [24].

В сучасних умовах особливу актуальність має запровадження альтернативних джерел енергії. Якщо отримувач гранту спеціалізується лише на тепличному господарстві, то з альтернативних джерел енергії найдоступнішою для нього буде сонячна енергетика. Сільськогосподарські підприємства, які займаються виробництвом тваринницької продукції, вирощуванням зернових і технічних культур, мають потенціал виробляти біопаливо. Відповідно, грантові програми повинні враховувати можливості різних категорій отримувачів грантів щодо застосування альтернативних джерел енергії.

Значні витрати державного бюджету на потреби оборони та зменшення джерел його поповнення внаслідок руйнації виробничих та інфраструктурних об'єктів обмежують можливості Уряду надавати грантову підтримку МСБ. За підсумками 2024 р. дефіцит державного бюджету становив близько 24% ВВП і його покриття майже повністю фінансувалося коштами міжнародної допомоги. Для забезпечення регулярності надходження міжнародної допомоги необхідне своєчасне виконання Україною запланованих реформ [3]. За таких обставин отримання підприємцями у наступному періоді грантової підтримки буде визначатися дією двох чинників. Перший з них – це посилення значення допомоги міжнародних організацій та урядів зарубіжних країн. Другий – відповідність діяльності МСБ вимогам реформування економіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження сучасного стану грантової підтримки МСБ України дозволяє зробити наступні висновки. До чинного нині «Порядку надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств» необхідно включити певні критерії оцінювання, котрі б надали переважне спрямовування коштів грантової підтримки тим підприємцям, які забезпечують потреби оборони держави та виготовляють експортоорієнтовану продукцію з високою доданою вартістю. Для підтримки високотехнологічних виробництв потрібно запровадити грантові програми з більш значним розміром коштів, в яких визначальними критеріями отримання гранту була б не кількість створених робочих місць, а рівень інноваційності проєкту.

Аналіз надання Урядом України грантової підтримки на умовах спільного фінансування показав, що для посилення зацікавленості отримувачів грантів створювати тепличні господарства необхідно збільшити грошові кошти для реалізації цих грантів. Доцільним є збільшення вартості проєкту створення теплиці з урахуванням витрат на енергозабезпечення при умові, що отримувач гранту буде запроваджувати альтернативні джерела енергії. При спеціалізації отримувача гранту лише на тепличному господарстві з альтернативних джерел енергії найдоступнішою для нього буде сонячна енергетика. Якщо фермери займаються виробництвом тваринницької продукції, вирощуванням зернових і технічних культур, то такі фермери мають потенціал виробляти біопаливо. Відповідно, грантові програми повинні враховувати можливості різних категорій отримувачів грантів застосовувати альтернативні джерела енергії. Більш ефективна реалізація грантів також вимагає скорочення часу від прийняття рішення

про їх фінансування до фактичного отримання підприємцем грошових коштів.

Значні витрати державного бюджету на потреби оборони та зменшення джерел його поповнення внаслідок руйнації виробничих та інфраструктурних об'єктів обмежують можливості Уряду України надавати грантову підтримку МСБ. За таких обставин подальші дослідження пов'язані з обґрунтуванням нових інструментів і напрямів фінансової допомоги, зокрема пошуком ефективних програм грантової підтримки МСБ України від міжнародних організацій та урядів інших країн.

Література

1. Сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже \$155 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/> (дата звернення: 21.01.2024).

2. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2023 року. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H2.pdf?v=7 (дата звернення: 21.01.2024).

3. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2024 року. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H2.pdf?v=11 (дата звернення: 21.01.2024).

4. Підтримка малого і середнього підприємництва. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva> (дата звернення: 21.01.2024).

5. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз: монографія / [Небрат В. В., Супрун Н. А. та ін.]; за ред. д.е.н. В. В. Небрат; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019. 556 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

6. Проблеми і перспективи розвитку малого і середнього бізнесу : монографія / за ред. д.е.н., професора С. Д. Лучик; Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ. Чернівці: Технодрук, 2021. 400 с.

7. Лукашова Л. В. Мале підприємництво: методологія та практика фасилітації розвитку: монографія. Київ: КНТЕУ, 2019. 448 с.

8. Лукашова Л. В. Напрями підвищення конкурентоспроможності суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. URL: <http://www.vestnik-ekonom.mgu.od.ua/journal/2017/27-2-2017/6.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

9. Барна М. Ю., Мороз С. Г. Регуляторна політика розвитку малого підприємництва в Україні: теоретико-методичні положення, стан реалізації та напрями вдосконалення: монографія. Центр. спілка спожив. т-в України, Львів. торг.-екон. ун-т. Львів: Растр-7, 2019. 251 с.

10. Королович О. О. Мале підприємництво в умовах трансформації економіки регіону: монографія. Мукачево: МДУ, 2020. 296 с.

11. Мірошник Р. О., Прокоп'єва У. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2020. Т. 4, № 1. С. 63-71. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal->

paper/2020/may/21613/maket200296-65-73_0.pdf (дата звернення: 21.01.2024).

12. Васюта В., Путря А., Пивоваров В. Стан розвитку малого підприємництва в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. Том 1, № 6. С. 160-164. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-312-61-22.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

13. Бортнік С. М. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1169/1126/> (дата звернення: 21.01.2024).

14. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2019. 457 с.

15. Томчук О. В., Трегубов О. С., Андронік О. Л. Фінансові аспекти управління платоспроможністю малого та середнього бізнесу в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2395/2316> (дата звернення: 21.01.2024).

16. Карпенко Л. М., Іжа М. М., Гороховський М. В. Інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Випуск 33. 2023. С. 67-73. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/33-2023/12.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

17. Деякі питання надання грантів бізнесу: Постанова від 21 червня 2022 р. № 738. *Кабінет Міністрів України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.01.2025).

18. *Міністерство економіки України: офіційний сайт*. URL: <https://me.gov.ua/> (дата звернення: 23.01.2025).

19. *Гранти 2024. Центр розвитку ЧАС ЗМІН*. URL: <https://chaszmin.com.ua/> (дата звернення: 23.01.2025).

20. Порядок проведення оцінювання заяв, критерії оцінювання та необхідна кількість балів (оцінка) для прийняття рішень щодо надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств: Наказ від 15 липня 2022 р. № 2109. *Міністерство економіки України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0840-22#n18> (дата звернення: 23.01.2025).

21. *Аудит економіки України 2030. Кабінет Міністрів України*. URL: <https://nes2030.org.ua/> (дата звернення: 23.01.2025).

22. Про внесення змін до порядків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738: Постанова від 6 вересня 2024 р. № 1043. *Кабінет міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1043-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.01.2025).

23. *Гранти для створення бізнесу. Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/hranty-dlia-stvorennia-biznesu> (дата звернення: 24.01.2025).

24. Порядок прийняття рішення Мінагрополітики про надання гранту для створення або розвитку тепличного господарства: Наказ від 12 липня 2022 р. № 449. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0802-22#n46> (дата звернення: 24.01.2025).

References

1. Suma priamykh zbytkiv, nanesenykh infrastrukturi Ukrainy v khodi viiny, stanom na sichen 2024 roku siahnula maizhe \$155 mlrd. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/> [in Ukrainian].
2. Zvit pro finansovu stabilnist. Hruden 2023 roku. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H2.pdf?v=7 [in Ukrainian].
3. Zvit pro finansovu stabilnist. Hruden 2024 roku. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H2.pdf?v=11 [in Ukrainian].
4. Pidtrymka maloho i serednoho pidpriemnytstva. *Kabinet Ministriv Ukrainy*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriemnictva> [in Ukrainian].
5. Pidpriemnytstvo v Ukraini: istoryko-instytutsiinyi analiz: monohrafiia / [Nebrat V. V., Suprun N. A. ta in.]; za red. d.e.n. V. V. Nebrat; NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy». Kyiv, 2019. 556 c. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf> [in Ukrainian].
6. Problemy i perspektyvy rozvytku maloho i serednoho biznesu: monohrafiia / za red. d.e.n., profesora S. D. Luchykh; Chernivetskyi torhovelno-ekonomichnyi instytut KNTEU. Chernivtsi: Tekhnodruk, 2021. 400 s. [in Ukrainian].
7. Lukashova L. V. Male pidpriemnytstvo: metodolohiia ta praktyka fasylytatsii rozvytku: monohrafiia. Kyiv: KNTEU, 2019. 448 s. [in Ukrainian].
8. Lukashova L. V. Napriamy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti subiektiv maloho pidpriemnytstva v Ukraini. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. URL:

<http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/27-2-2017/6.pdf> [in Ukrainian].

9. Barna M. Yu., Moroz S. H. Rehuliatorna polityka rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini: teoretyko-metodychni polozhennia, stan realizatsii ta napriamy vdoskonalennia: monohrafiia. Tsentr. spilka spozhyv. t-v Ukrainy, Lviv. torh.-ekon. un-t. Lviv: Rastr-7, 2019. 251 s. [in Ukrainian].

10. Korolovych O. O. Male pidpriemnytstvo v umovakh transformatsii ekonomiky rehionu: monohrafiia. Mukachevo: MDU, 2020. 296 s. [in Ukrainian].

11. Miroshnyk R. O., Prokopieva U. O. Rozvytok maloho i serednoho biznesu v Ukraini: problemy i perspektyvy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriiia «Problemy ekonomiky ta upravlinnia»*. T. 4, № 1, 2020. S. 63-71. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21613/maket200296-65-73_0.pdf [in Ukrainian].

12. Vasiuta V., Putria A., Pyvovarov V. Stan rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. 2022. Tom 1, № 6. S. 160-164. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-312-61-22.pdf> [in Ukrainian].

13. Bortnik S. M. Funktsionuvannia maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2022. № 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1169/1126/> [in Ukrainian].

14. Strilets V. Yu. Zabezpechennia rozvytku malykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia. Poltava: PUET, 2019. 457 s. [in Ukrainian].

15. Tomchuk O. V., Trehubov O. S., Andronik O. L. Finansovi aspekty upravlinnia platospromozhnistiu maloho ta serednoho biznesu v umovakh viiny. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2023. № 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2395/2316> [in Ukrainian].

16. Karpenko L. M., Izha M. M., Horokhovskiy M. V. Instrumenty derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini v umovakh voiennoho stanu. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. 2023. Vyp. 33. S. 67-73. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/33-2023/12.pdf> [in Ukrainian].

17. Deiaki pytannia nadannia hrantiv biznesu: Postanova vid 21 chervnia 2022 r. №738. *Kabinet Ministriv Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

18. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy: ofitsiyni sait*. URL: <https://me.gov.ua/> [in Ukrainian].

19. Hranty 2024. *Tsentr rozvytku ChAS ZMIN*. URL: <https://chaszmin.com.ua/> [in Ukrainian].

20. Poriadok provedennia otsiniuvannia zaiav, kryterii otsiniuvannia ta neobkhidna kilkist baliv (otsinka) dlia pryiniattia rishen shchodo nadannia hrantiv na stvorennia abo rozvytok pererobnykh pidpriemstv: Nakaz vid 15 lypnia 2022 r. № 2109. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0840-22#n18> ([in Ukrainian].

21. Audyt ekonomiky Ukrainy 2030. *Kabinet Ministriv Ukrainy*. URL: <https://nes2030.org.ua/> [in Ukrainian].

22. Pro vnesennia zmin do poriadkiv, zatverdzhenykh postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 chervnia 2022 r. № 738: Postanova vid 6 veresnia 2024 r. № 1043. *Kabinet ministriv Ukrainy*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1043-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

23. Hranty dlia stvorennia biznesu. *Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy*. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/hranty-dlia-stvorennia-biznesu> [in Ukrainian].

24. Poriadok pryiniattia rishennia Minahropolityky pro nadannia hrantu dlia stvorennia abo rozvytku teplychnoho hospodarstva: Nakaz vid 12 lypnia 2022 r. № 449. *Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0802-22#n46> [in Ukrainian].